

Jongeren en het internet

Resultaten van het onderzoek

Introductie

In het najaar van 2012 namen 33 scholen over heel Vlaanderen deel aan het onderzoek “Jongeren en het internet”. Dit onderzoek gaat uit van het Instituut voor Mediastudies (KU Leuven), en maakt deel uit van het doctoraatsproject van Sofie Vandoninck, onder begeleiding van promotor Leen d’Haenens. Het onderzoek wordt ondersteund door het Fonds voor Wetenschappelijk onderzoek (FWO), en de resultaten worden gedeeld met het Kenniscentrum Mediawijsheid.

Met dit onderzoek willen we ingaan op volgende vragen:

- Hoe digitaal vaardig zijn de Vlaamse jongeren?
- Met welke online risico’s komen jongeren in aanraking?
- Hoe gaan ze om met deze online risico’s?
- Welke jongeren zijn minder weerbaar (meer kwetsbaar) voor deze online risico’s?

In totaal werden 2047 geldig ingevulde vragenlijsten verzameld bij jongeren van het vijfde leerjaar tot en met het vierde middelbaar. De resultaten worden gewogen voor geslacht, leerjaar en studierichting, zodat we een representatief beeld krijgen van de Vlaamse schoolbevolging (5e leerjaar – 4e middelbaar).

De resultaten worden gepresenteerd per thema. De eerste twee thema’s gaan in op digitale vaardigheden. De overige thema’s focussen telkens op een specifiek online risico, waarin we nagaan welke jongeren het meest kwetsbaar zijn. We sluiten dit rapport af met een aantal specifieke raadgevingen of aanbevelingen voor directies en leerkrachten.

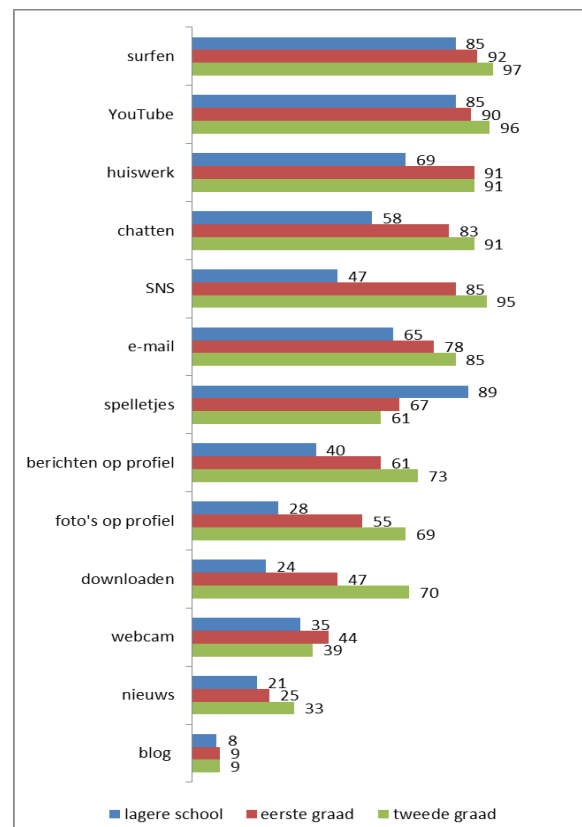
Online activiteiten – wat doen jongeren op het internet?

Het internet is niet meer weg te denken uit het leven van het overgrote deel van de jongeren. Maar liefst **7 op 10 is een (bijna) dagelijkse gebruiker**, met minstens vijf dagen per week online. Nog eens 15% gaat wekelijks zo’n drie à vier dagen op het internet. Slechts 1.5% gaat minder dan één keer per maand online, en kunnen we beschouwen als (quasi) niet-gebruikers. Het gaat hier vooral om kinderen van het vijfde leerjaar.

In de lagere school gaat al de helft van de kinderen (bijna) elke dag online. In de eerste graad loopt dit op tot 7 op 10, en in de tweede graad is 85% een (bijna) dagelijkse gebruiker. In het middelbaar zijn de verschillen tussen de studierichtingen eerder beperkt, al lijken de BSO-leerlingen met 82% (bijna) dagelijkse gebruikers het meest actief op het internet.

Welke online activiteiten zijn het meest populair?

Figuur 1: Online activiteiten tijdens de afgelopen maand, per graad (N=2047)

- Voor de overgrote meerderheid van de jongeren is het internet in de eerste plaats een bron van ontspanning, met **surfen** (92%¹) en filmpjes bekijken op **videosites zoals YouTube** (91%) als uitschieters. Al van in de lagere school en over alle studierichtingen heen zijn dit de meest populaire online activiteiten.
- De meeste jongeren maken ook kennis met de educatieve kant van het internet: 84% gebruikt het internet om **huiswerk** te maken. In de lagere school gaat het om 7 op 10 kinderen, vanaf het eerste jaar secundair is dit 90%. Toch is er daar een groot verschil naargelang de studierichting: in het ASO en TSO wordt er van de leerlingen veel vaker verwacht dat ze het internet gebruik voor hun huiswerk (95%) dan in het BSO (70%).
- Ook de communicatieve toepassingen van het internet zijn de meeste jongeren niet vreemd. Er wordt met elkaar **gechat** (79%), ze zijn actief op sociale netwerksites (SNS) – meestal **Facebook** (77%) en sturen **e-mails** (76%).
- Vooral vanaf het middelbaar kennen deze communicatie-toepassingen een enorme populariteit; in de eerste graad is meer dan 80% een actieve chatter en Facebooker. In de tweede graad is dit zelfs meer dan 90%. Toch heeft ook al bijna de helft (**47%**) **van de lagere schoolkinderen een Facebookprofiel**. De verschillen tussen de studierichtingen in het secundair zijn ook hier eerder beperkt, al is men in het BSO nog actiever op de chat (94%) en op Facebook (98%), en is e-mail daar minder populair (73%).
- In de lagere school zijn online communicatie-activiteiten nog minder populair, en zijn kinderen eerder geïnteresseerd in **spelletjes** spelen op het internet. Gemiddeld genomen speelt 72% wel eens een spelletje, maar in de lagere school loopt dit op tot 89% van de leerlingen. Gaandeweg lijken spelletjes te worden ingeruild voor sociale netwerksites (Facebook).
- Hoewel **Facebook** razend populair is, lijken de jongeren eerder passieve gebruikers te zijn van sociale netwerksites. Zelf een berichtje of

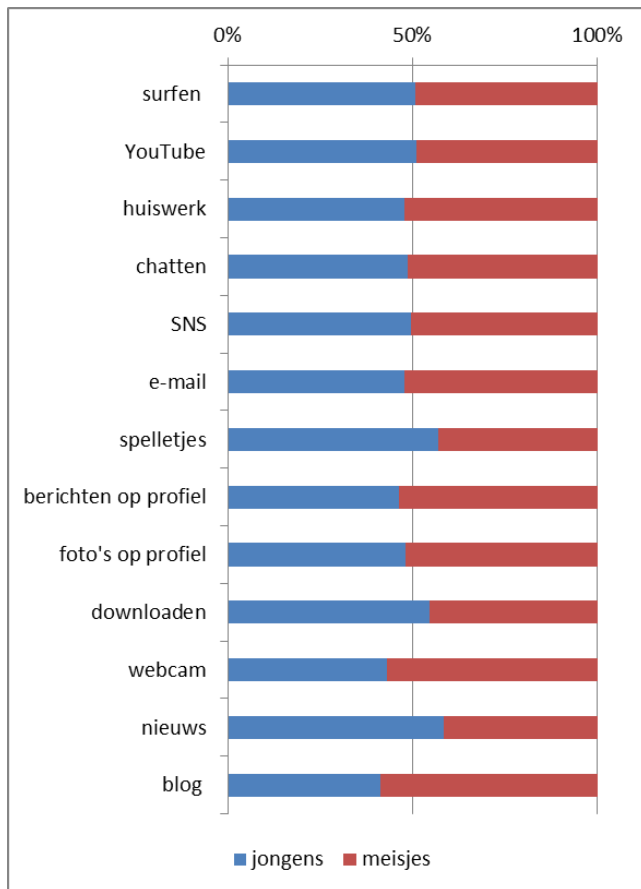
reactie schrijven (59%), en een **foto of filmpje posten** op een profiel (52%) gebeurt minder frequent. Uiteraard hangt dit sterk samen met het hebben van een profiel, en nemen deze activiteiten sterk toe met de leeftijd. Toch zijn Facebook-bezitters in de eerste graad nog vaker passieve gebruikers, en zijn ze in de tweede graad meer geneigd om zelf een reactie te schrijven (73%) en een foto of filmpje te posten (69%). ASO-ers zijn de minst actieve Facebook-gebruikers.

- Ongeveer de helft van de jongeren (48%) downloadt wel eens **muziek, films of series**. **Downloaden** vereist doorgaans wat meer technische kennis, en wordt daarom wellicht vooral gedaan door leerlingen in de tweede graad (70%). In het TSO wordt er iets vaker gedownload, maar de verschillen zijn beperkt. In de lagere school heeft maar 1 op 4 leerlingen ervaring met downloaden van geluid of beeld.
- Ongeveer 4 op 10 jongeren (39%) neemt wel eens plaats achter de **webcam**. Opvallend is dat de verschillen tussen de graden eerder beperkt zijn. Binnen het secundair onderwijs hebben de BSO-ers iets meer interesse in 'cammen'.
- Slechts een minderheid van de jongeren (27%) maakt van het internet gebruik om het **nieuws** te lezen of te bekijken. Behalve voor huiswerk en schooltaken, lijkt het internetgebruik van jongeren vooral gericht op entertainment en communicatie. Leerlingen in de tweede graad zijn iets vaker geïnteresseerd in online nieuws (33%), maar het verschil met de lagere jaren is eerder beperkt. In het ASO (32%) en TSO (30%) volgen jongeren ook iets vaker het nieuws op het internet.
- Amper 9% van de jongeren heeft iets op een **blog** gepost. Ook neemt de interesse voor blogs niet toe met de leeftijd.

¹ Percentage jongeren dat de maand voorafgaand aan de bevraging deze online activiteit heeft gedaan.

Verschillen tussen meisjes en jongens?

Figuur 2: Percentage jongens en meisjes per online activiteit (N=2047)

Spelletjes spelen, beeld & geluid downloaden en het online nieuws volgen zijn opvallend meer populair bij de jongens. Meisjes zijn dan weer meer geïnteresseerd in webcams en blogs. Evenveel jongens als meisjes hebben een Facebook-profiel, maar meisjes zijn iets meer geneigd om berichten, foto's of filmpjes op profielen te posten. Ook maken meisjes iets vaker gebruik van het internet voor hun huiswerk en om te e-mailen.

Jongeren zijn vooral bezig met toegankelijke toepassingen gericht op entertainment (surfen, filmpjes kijken). Naarmate ze ouder worden en in de puberteit komen, neemt hun interesse in online activiteiten gericht op communicatie sterk toe (chatten, Facebook, e-mail), en daalt hun interesse in online spelletjes.

Hoewel internet 2.0 actieve inbreng van de gebruiker stimuleert, lijken jongeren deze opportuniteit (nog) niet ten volle te benutten. Massaal veel jongeren zitten op Facebook, maar heel wat minder plaatsen ook effectieve reacties, foto's en filmpjes. Ook toepassingen zoals downloaden, webcams en blogs, waarbij meer inbreng van de gebruiker verwacht wordt, zijn beduidend minder populair. Ook online nieuws weet maar weinig jongeren aan te spreken.

Digitale vaardigheden – waar zijn ze goed in, waar zitten tekortkomingen?

De leerlingen werden gevraagd zichzelf te beoordelen op de volgende acht vaardigheden door aan te geven of ze deze taken goed kunnen, een beetje kunnen of niet kunnen uitvoeren:

- Websites vergelijken/informatie controleren
- Instellingen veranderen
- Website toevoegen aan 'favorieten'
- Ongewenste reclame of e-mails blokkeren
- Geschiedenis wissen
- Privacy instellingen op SNS veranderen
- Contactpersoon blokkeren
- Informatie vinden over veilig internet

Eén op tien kinderen geeft aan geen enkele van deze taken te kunnen uitvoeren. Omgekeerd geeft ook één op tien aan ze allemaal te kunnen uitvoeren. De mediaan ligt tussen 3 en 4; dus **ongeveer de helft van de kinderen beheerst 3 taken of minder.**

Kinderen kunnen het vlotst overweg met een website toevoegen aan favorieten (71%²), privacy instellingen op een sociaal netwerkprofiel veranderen (66%) en ongewenste contactpersonen blokkeren (64%). Ze hebben het meeste moeite met instellingen veranderen (bijvoorbeeld browser-instellingen) (35%) en ongewenste reclame of e-mails blokkeren (40%).

² Percentage kinderen dat aangeeft deze taak 'goed' te kunnen uitvoeren.

Daarnaast vroegen we aan de leerlingen om aan te geven hoe vertrouwd ze zijn met de volgende 12 internettermen: bladwijzer, google zoekfunctie, favorieten, taggen & untaggen, privacy instellingen, pdf-bestand, tabbladen, firewall, blog, wiki, pop-up venster en webpagina herladen. Ze konden aangeven of de betreffende term 'heel goed', 'min of meer' of 'helemaal niet' kennen.

- Slechts 4% van de leerlingen heeft bij alle 12 termen geen idee wat ze betekenen, en 6% beweert ze alle 12 heel goed te kennen.
- De mediaan ligt op 6, dus **de helft is vertrouwd met 6 termen of minder**.
- De jongeren zijn het meest vertrouwd met de google zoekfunctie (82%) en favorieten (80%). Een meerderheid weet ook heel goed wat wiki's (wikipedia) (67%), blogs (62%), webpagina's herladen (62%), tabbladen (61%) en privacy instellingen (60%) zijn.
- Minder dan de helft is vertrouwd met de termen (un)taggen (46%), bladwijzer (41%), firewall (31%), pop-up venster (30%) en pdf-bestand (21%).

Meisjes schatten hun eigen vaardigheden lager in, maar niet als het gaat over sociale netwerksites.

Gemiddeld genomen schatten meisjes hun digitale vaardigheden en kennis van internettermen lager in. Vaardigheden die samenhangen met sociale netwerksites zijn daarop echter de grote uitzondering.

Meisjes en jongens zijn even vaardig als het gaat om privacy instellingen op een sociaal netwerkprofiel aanpassen, ongewenste contactpersonen blokkeren, en (un)taggen. Dit zou erop kunnen wijzen dat de meisjes meer gemotiveerd zijn, of vaker worden aangemaand om zich te beschermen tegen mogelijke privacyrisico's op sociale netwerksites.

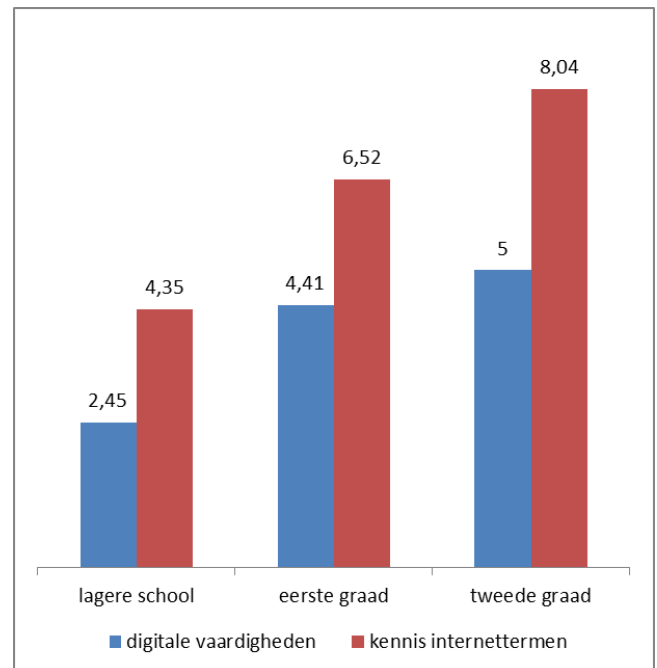
Digital natives?

De verschillen tussen de leerjaren zijn erg groot. Het is niet zo dat jonge kinderen die opgroeien met nieuwe media 'automatisch' vaardige gebruikers zijn. Ook de zogenaamde 'internetgeneratie' verworft maar geleidelijk aan de nodige digitale vaardigheden.

Opvallend is dat de leerlingen in het ASO hun digitale vaardigheden iets lager inschatten. Vooral als het gaat om instellingen veranderen, spam blokkeren,

geschiedenis wissen en contactpersonen blokkeren geven ze minder vaak aan dat ze deze taken beheersen. Als het gaat over vertrouwdheid met internettermen, zijn het dan weer de BSO-leerlingen die hiermee het minst vertrouwd zijn. Ze blijken vooral minder noties te hebben van de privacy instellingen, tabbladen, blogs, wiki's (wikipedia) en pdf-bestanden.

Figuur 3: Gemiddelde score voor 'digitale vaardigheden' (max=8) en 'kennis internettermen' (max=12) per graad.

De "mediawijsheid" van kinderen en jongeren mag niet overschat mag worden. Kinderen in de lagere school scoren nog erg laag op digitale vaardigheden en kennis van internettermen. Het is niet zo omdat jonge kinderen omringd worden door nieuwe media, dat ze er automatisch op jonge leeftijd al vlot mee overweg kunnen.

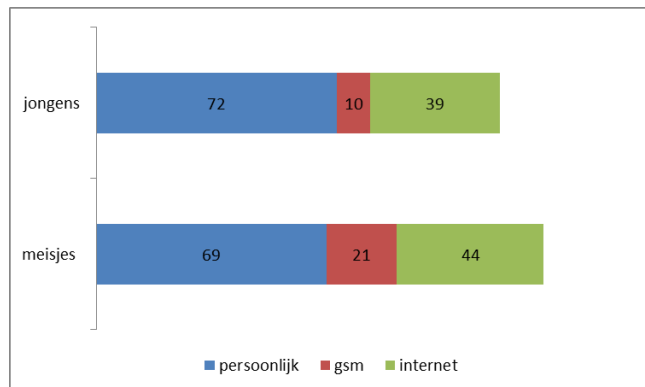
Een kanttekening bij deze cijfers is dat het gaat om zelf ingeschatte vaardigheden. De leerlingen werden gevraagd om zichzelf een score te geven. Eerder onderzoek – waarbij zelfrapportering wordt vergeleken met handelingen aan de computer - wijst uit dat jongeren geneigd zijn om hun eigen digitale kennis en vaardigheden iets te hoog in te schatten.

Cyberpesten

Aan de leerlingen werd eerst de algemene vraag gesteld of ze al dan niet gepest werden tijdens het afgelopen jaar. Daarna werd gevraagd op welke manier ze (eventueel) gepest werden, en hoe ze zich zouden voelen als ze het slachtoffer zouden zijn van online pestgedrag.

- **21% van de kinderen was het afgelopen jaar slachtoffer van pestgedrag³**, en 6%⁴ weet het niet goed.
- Wanneer wordt doorgevraagd naar de specifieke manier waarop er gepest wordt, geeft zelfs 23% aan slachtoffer te zijn van pestgedrag.
- 41% van de slachtoffers van pestgedrag wordt op het internet gepest, 16% via de gsm.
- Persoonlijk pesten ('klassiek pesten') komt nog steeds het vaakst voor, namelijk bij 70% van de pestslachtoffers. Dit wijst erop dat cyberpesten vaak voorkomt in combinatie met persoonlijk pesten.

Figuur 4: Manieren waarop slachtoffers gepest worden (percentages binnen de groep die gepest werd) (N=472)

Meisjes zijn vaker het slachtoffer van pestgedrag (25%) dan jongens (17%), vooral omdat pesten via nieuwe media (gsm en internet) vaker voorkomt bij meisjes. Zeker pesten via gsm is iets wat onder meisjes opvallend vaker gebeurt. Meisjes geven ook

³ Het gaat hier om zowel online als offline pestgedrag (cyberpesten en klassiek pesten)

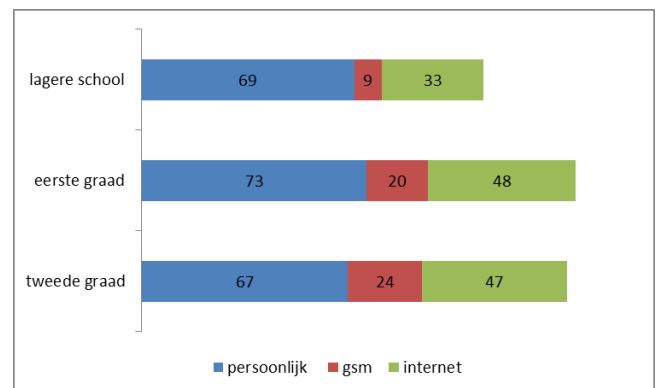
⁴ 6% heeft de optie 'weet niet' aangeduid. Mogelijks gaat het hier om kinderen voor wie deze algemene vraag rond slachtofferschap van pesten nogal intimiderend overkwam, of kinderen die moeilijk de scheidingslijn tussen plagen en pesten aanvoelen.

vaker aan dat ze het pestgedrag heel vervelend zouden vinden en dat ze er zich lang slecht over zouden voelen. Jongens zouden het zich wat minder sterk aantrekken.

Leerlingen in de eerste graad lopen meeste risico op cyberpesten.

- Pestproblemen in het algemeen komen vaker voor in de lagere school (25%) en in de eerste graad (22%) dan in de tweede graad (16%).
- Wanneer leerlingen naar het secundair onderwijs gaan, neemt de kans op pesten via nieuwe media serieus toe. In de lagere school heeft 1 op 3 van de gepeste leerlingen (de slachtoffers) te maken met cyberpesten. In het secundair is dat bijna de helft.

Figuur 5: Manieren waarop slachtoffers gepest worden (percentages binnen de groep die gepest werd) (N=472).

De combinatie van meer pestgedrag in het algemeen in de eerste graad, en de stijging van pesten via nieuwe media maakt de leerlingen uit de eerste graad meer kwetsbaar voor dit risico.

Cyberpesten komt vaker voor in het BSO

- In het ASO is 18% het afgelopen jaar slachtoffer geweest van pestgedrag. In het TSO is dat 20%, in het BSO 24%.
- In het ASO en TSO komen persoonlijk pesten vaker voor. Cyberpesten (via gsm en internet) zijn meer gangbaar in het TSO en BSO.

De combinatie van meer pestgedrag in het algemeen bij BSO-leerlingen en het vaker gebruik maken van de gsm en internet om te pesten maakt binnen het secundair onderwijs deze leerlingen het meest kwetsbaar.

Dat cyberpesten een serieuze impact heeft op het psychologisch welzijn van de kinderen, staat buiten twijfel.

Maar liefst 8 op 10 leerlingen geven aan behoorlijk tot sterk aangedaan te zijn als ze gepest (zouden) worden. De verschillen tussen de leerjaren en studierichtingen zijn op dit vlak erg gering. Ook al lijken de leerlingen zich bewust van het leed dat (cyber)pesten berokkent, toch zijn relatief veel jongeren het slachtoffer van (online) pesten.

Hoe reageren als slachtoffer van cyberpesten?

- Wanneer ze online gepest (zouden) worden, zijn de leerlingen het meest geneigd om voorzichtig te gaan zijn met hun persoonlijke gegevens (91%⁵), en hun privacy instellingen aan te passen (90%).
- Andere populaire strategieën zijn de pester negeren (niet antwoorden, niet reageren) (89%), de pester blokkeren (87%), en erover praten met een vriend of vriendin (83%).
- Minder dan de helft van de leerlingen zou overwegen om weg te gaan van de computer (47%), wraak te nemen (41%) of online hulp te zoeken, bijvoorbeeld via Awel (37%).

Cyberpesten kent een sterke toename in de eerste graad. Ook meisjes en leerlingen uit het BSO hebben meer kans hebben om slachtoffer te zijn van pestacties via internet en gsm. Ook al lijken de leerlingen te beseffen dat (cyber)pesten erg pijnlijk is voor de slachtoffers, ze lijken er niet naar te handelen.

Seksuele beelden op het internet

Aan de leerlingen werd eerst de algemene vraag gesteld of ze seksuele beelden gezien hebben tijdens het afgelopen jaar. Daarna werd gevraagd waar ze deze beelden gezien hebben, en hoe ze zich daarbij voelden.

- **49% van de jongeren heeft het afgelopen jaar seksuele beelden gezien**, en 7%⁶ weet het niet goed (N=2024).
- Wanneer wordt doorgevraagd via welk medium de jongeren in contact zijn gekomen met seksuele beelden, geeft zelfs 56% aan dit soort beelden te hebben gezien.
- Bij degenen die seksuele beelden gezien hebben, gebeurde dit het vaakst op het internet (66%), al kwamen velen ook via de televisie, film of dvd in contact met pornografisch materiaal (59%). Eén op drie (33%) zag seksuele beelden in tijdschriften, en slechts 9% op de gsm.

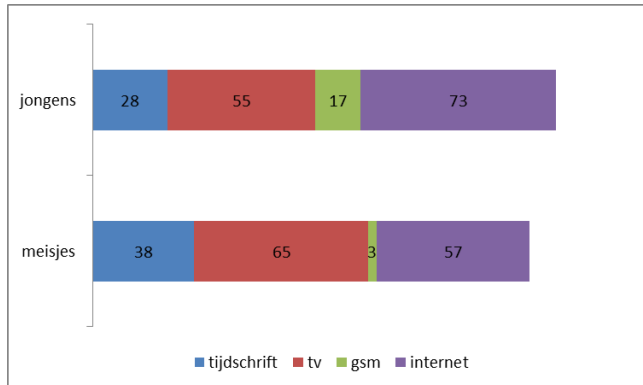
Jongens kijken vaker seksuele beelden, meisjes storen er zich vaker aan.

- **Jongens** (57%) komen vaker in contact met seksuele beelden dan meisjes (40%), vooral omdat zij er **op het internet en via hun gsm** vaker naar kijken.
- Opvallend is dat in de groep van jongeren die seksuele beelden gezien heeft, meisjes vaker in contact komen met seksuele beelden via de 'klassieke' media zoals tijdschriften en televisie.
- Een belangrijke kanttekening hierbij is de definitie van 'seksuele beelden'. Deze werd omschreven als 'seksueel getinte beelden, zoals bijvoorbeeld naakte personen of personen die seks hebben'. Toch zou het kunnen dat meisjes deze definitie ruimer interpreteren en ook (soft)-erotische beelden op televisie of in tijdschriften sneller gaan benoemen als 'seksuele beelden'.
- Als gevraagd wordt naar het gevoel dat ze hebben **bij seksuele beelden op het internet, geven de meisjes veel vaker aan dat dit vervelend (zouden) vinden.**

⁵ Percentage leerlingen dat aangeeft deze strategie te overwegen (misschien, waarschijnlijk of heel zeker doen).

⁶ 7% heeft de optie 'weet niet' aangeduid. Mogelijks gaat het hier om kinderen voor wie deze directe vraag over seksuele beelden nogal intimiderend over komt, of die moeite hebben met de definitie van 'seksuele beelden'.

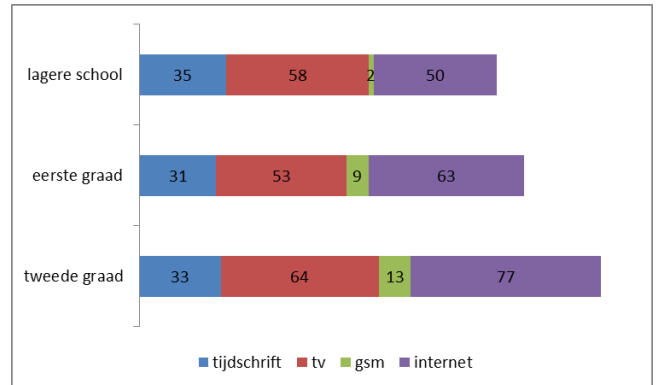
Figuur 6: Waar hebben jongens en meisjes seksuele beelden gezien? (Percentages binnen de groep die seksuele beelden zagen)(N=1137)

Seksuele beelden in lagere school via klassieke media, in secundair onderwijs via nieuwe media.

- ***In de lagere school heeft ongeveer één op drie het afgelopen jaar seksuele beelden gezien (36%), in de eerste graad is dat bijna de helft (49%) en in de tweede graad loopt dit op tot 69%.***
- Als we kijken naar de groep jongeren die in contact geweest is met pornografisch materiaal, valt het op dat de verschillen tussen de leeftijdsgroepen heel klein zijn voor seksueel materiaal in tijdschriften en op tv. Ook hier kan de definitie van seksuele beelden een rol spelen, die door kinderen in de lagere school mogelijk ruimer wordt geïnterpreteerd.
- Naarmate de leerlingen ouder worden, gaan ze vooral via het internet en de gsm vaker naar seksuele beelden kijken.
- De kinderen in de lagere school geven ook iets vaker aan dat ze de beelden storend of vervelend (zouden) vinden en er langer over zouden piekeren.

Figuur 7: Waar hebben jongeren seksuele beelden gezien, overzicht per graad (Percentages binnen de groep die seksuele beelden zagen)(N=1138).

Verschillen tussen studierichtingen?

Binnen het secundair onderwijs zijn er een aantal verschillen te vinden tussen de studierichtingen, maar een lijn valt er niet in te trekken. Wellicht liggen achterliggende kenmerken en/of motivaties aan de basis voor de verklaring van deze verschillen.

Beelden verwijderen en opletten met persoonlijke gegevens.

- Als jongeren in contact komen met online seksuele beelden die ze vervelend vinden, is de overgrote meerderheid geneigd om deze beelden simpelweg te wissen of het bestand te verwijderen (94%). 91% geeft ook aan wat voorzichtiger te zijn met persoonlijke gegevens.
- Andere populaire strategieën zijn de website met de beelden wegklikken (89%), de beelden negeren (89%), niet op onbekende websites gaan (84%) of de afzender van de beelden blokkeren (84%).
- De jongeren zijn helemaal niet geneigd om online hulp te gaan zoeken (29%). Ook een tijdje niet meer online gaan (45%), erover praten met hun ouders (50%) en weggaan van de computer (51%) wordt slechts door ongeveer de helft of minder van de leerlingen overwogen.

Naarmate tieners opgroeien, komen ze vaker via nieuwe media (internet, gsm) in contact met seksuele beelden. Eén op drie kwam beelden tegen waarbij hij of zij zich ongemakkelijk voelde. Toch geeft 1 op 6 expliciet aan dit helemaal niet vervelend te vinden. Bij 43% zou een eventueel ongemakkelijk gevoel bovendien meteen voorbij gaan, al hebben meisjes en jongere kinderen vaker negatief gevoel bij seksueel getinte beelden. Er werd niet expliciet nagegaan of de jongeren op toevallige wijze dan wel bewust op deze beelden terecht komen.

Schokkende beelden op het internet

Er werd gepeild naar de blootstelling aan zeven types van (mogelijk) schokkende beelden.

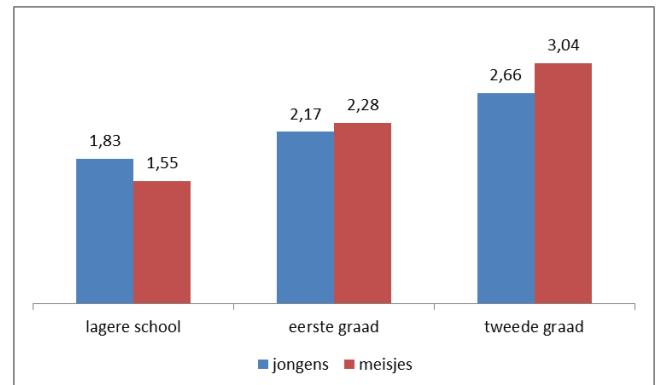
- Gewelddadige beelden
- Manieren om zichzelf te kwetsen of pijn te doen
- Manieren om zelfmoord te plegen
- Manieren om zeer mager te worden (anorexia)
- Beledigende berichten of haatboodschappen om bepaalde groepen of personen te kwetsen
- Manieren om drugs te nemen (ervaringen met drugs)
- Gruwelijke beelden van ongelukken

27% heeft het afgelopen jaar niet te maken gehad met dergelijke inhouden, 15% zag één type, en meer dan de helft van de kinderen (58%) werd geconfronteerd met minstens twee types schokkende inhouden.

- **Jongeren komen het vaakst in contact met beelden van gruwelijke ongelukken (55%) en gewelddadige beelden (51%).** 37% kreeg haatboodschappen te zien, en 32% beelden van mensen die zichzelf kwetsen.
- Blootstelling aan inhouden die te maken hebben met drugs (15%), anorexia (19%) en zelfmoord (20%) komt minder frequent voor.
- **61% geeft aan deze inhouden behoorlijk tot heel vervelend te vinden.** Bij 27% gaat een eventueel ongemakkelijk gevoel meteen voorbij, maar bij 45% blijft het toch even hangen..

Inhaalbeweging van de meisjes

Figuur 8: Gemiddelde score voor aantal types schokkende beelden, per graad (max=7) (N=2046)

- Jongens krijgen op jongere leeftijd vaker te maken met schokkende beelden, maar in het secundair onderwijs keert dit om. Zeker in de tweede graad zijn het de meisjes die vaker schokkende beelden te zien krijgen.
- Meisjes krijgen vaker beelden te zien over anorexia, zelfmoord en haatboodschappen.
- Jongens hebben dan weer iets vaker te maken met gewelddadige beelden en inhouden over drugs.
- **Al 46% van de lagere schoolkinderen kreeg beelden van gruwelijke ongelukken te zien, en 40% zag gewelddadige beelden.** Confrontaties met haatboodschappen doen zich echter nog vaker voor in het secundair onderwijs.
- Kinderen in de lagere school en meisjes lijken zich meer te storen aan deze beelden; ze geven vaker aan dat ze dit heel vervelend vinden en dat de beelden langer blijven rondspoken in hun hoofd.

Leerlingen in het TSO hebben vaker te maken met schokkende beelden.

- TSO-leerlingen krijgen vooral vaker beelden te zien van mensen die zichzelf kwetsen (automutilatie).
- Leerlingen in het ASO worden dan weer minder geconfronteerd met beelden over ervaringen met drugs.

Verwijderen, negeren en wegglikken

- Als ze te maken (zouden) krijgen met schokkende beelden die ze vervelend vinden, denkt de overgrote meerderheid van de jongeren (88%) dat voorzichtig zijn met persoonlijke gegevens een oplossing biedt; 72% overweegt ook effectief om zijn/haar privacy instellingen aan te passen.
- Andere veelgebruikte strategieën zijn de beelden verwijderen (88%), negeren (87%), wegglikken (85%), en niet op onbekende websites gaan (82%)
- Schokkende beelden zijn voor minder dan de helft van de jongeren een reden om weg te gaan van de computer (46%) of een tijdje offline te gaan (41%).
- Slechts één op drie (32%) voelt zich beschaamd of schuldig over negatieve ervaringen met schokkende beelden, en de meesten overwegen om erover te praten met vrienden (72%) of ouders (64%). Online hulp wordt zelden gezocht (26%).

Confrontaties met schokkende beelden zijn geen uitzondering. Meestal gaat het om beelden van geweld of gruwelijke ongelukken. Ook in de lagere school komen al heel wat kinderen hiermee in contact. Op die jonge leeftijd kunnen dit soort beelden sterke indrukken nalaten, en ook meisjes zijn er gevoeliger voor, en zetten er zich minder snel overheen in vergelijking met seksuele beelden. Schokkende beelden worden door de meeste jongeren zo snel mogelijk 'aan de kant gezet' door deze te verwijderen, te negeren of weg te klikken. Heel wat jongeren geven ook aan voorzichtiger te zijn met persoonlijke gegevens en/of hun privacy instellingen aan te passen, al is het onduidelijk of deze strategieën ook echt helpen tegen ongewenste schokkende beelden.

Nieuwe mensen leren kennen

Er werd aan de leerlingen gevraagd of ze op het internet al ooit contact hebben gehad met iemand die ze nog niet persoonlijk ontmoet hadden. Daarna werd ook gepeild of het tot een afspraak is gekomen, en of

deze nieuwe mensen al dan niet een link hebben met het bestaande sociale netwerk.

Het internet is voor heel wat jongeren een geschikt medium om nieuwe mensen te leren kennen, en in de meeste gevallen hebben ze hier positieve ervaringen bij.

- **59% geeft aan dat hij/zij via het internet al contact heeft gehad met iemand die zij (nog) niet persoonlijk ontmoet hadden.**
- Voor 17% van de jongeren heeft dit ook al geleid tot een ontmoeting met iemand die ze op het internet hebben leren kennen.
- **In de meeste gevallen (72%) leren ze mensen kennen die al een connectie hebben met een vriend of familielid (via-via).**
- Eén op drie jongeren (34%) heeft ook al via het internet contact gelegd met personen die geen enkele band hadden met hun bestaande sociale netwerk.
- Jongens leggen iets vaker contact met nieuwe mensen via het internet (62%) dan meisjes (56%). Wat betreft effectieve ontmoetingen zijn er geen verschillen.

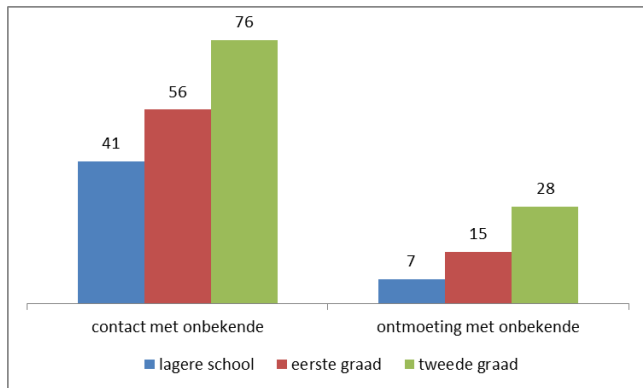
Nieuwe mensen leren kennen via het internet is meestal een positieve ervaring.

- **Wanneer gevraagd wordt naar negatieve ervaringen, geeft slechts 1 op 10 jongeren aan een ontmoeting te hebben gehad die ze niet leuk vonden.** Opvallend is dat nog eens 17% op deze vraag 'weet niet' antwoordt. Dit zou erop kunnen wijzen dat dit deel van de jongeren niet heel enthousiast was, maar een eerder neutraal gevoel had ten aanzien van de ontmoeting.
- Jongens en meisjes lopen evenveel kans op een negatieve ervaring, maar als de ontmoeting een tegenvaller blijkt te zijn, zijn de meisjes daar sterker van aangedaan.

Grote leeftijdsverschillen

Voor al de oudere tieners (tweede graad) maken actief gebruik van het internet om nieuwe contacten te leggen; 28% van hen heeft ook al effectief afgesproken met een online contactpersoon.

Figuur 9: Online contact (N=2018) en ontmoetingen gehad met nieuwe mensen (N=2012) (percentage)

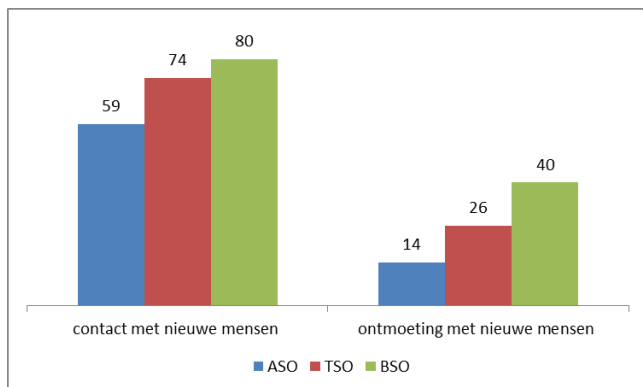
Opvallend is dat binnen de groep die contact legt met nieuwe mensen, er geen leeftijdsverschillen zijn voor contacten met mensen via het eigen sociale netwerk en contacten met volslagen onbekenden.

Ook lopen alle leeftijdsgroepen evenveel kans op een negatieve ervaring, en zijn er geen verschillen wat betreft de gevoelens die zij daarbij (zouden) ervaren.

Leerlingen in het TSO en BSO zijn meer geneigd om contact te leggen met volslagen onbekenden

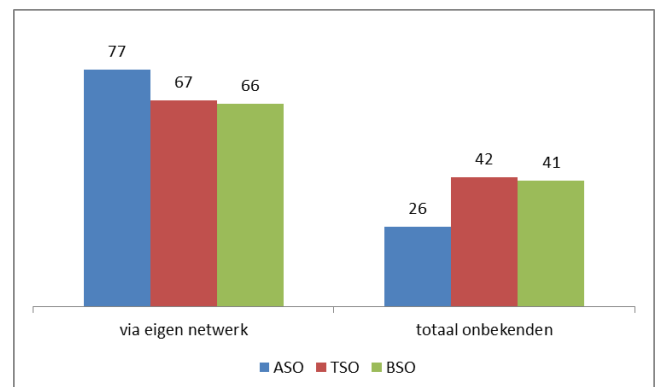
Leerlingen in het BSO maken vaker gebruik van het internet om contact te leggen met nieuwe mensen en regelen ook vaker ontmoetingen met online contacten.

Figuur 10: Online contact (N=1401) en ontmoetingen met nieuwe mensen (N=1392) (percentage)

Daarnaast zijn BSO en TSO-leerlingen ook meer geneigd om contact te leggen met totaal onbekenden, die geen enkele band hebben met het eigen sociale netwerk.

Figuur 11: Contact met mensen via eigen netwerk (N=427) en totaal onbekenden (N=434) (percentage binnen de groep die contact heeft gelegd met nieuwe mensen)

- **Leerlingen in het BSO lopen het meest risico op een negatieve ervaring;** 19% geeft aan een ontmoeting gehad te hebben die ze niet leuk vonden (5% in het ASO, 12% in het TSO).
- Toch lijken de BSO en TSO-leerlingen zich dit minder aan te trekken, en zetten ze zich sneller over een onaangename ontmoeting heen.

Wat als de ontmoeting tegenvalt?

- Na een tegenvallende ontmoeting, zouden quasi alle jongeren voorzigtiger omspringen met hun persoonlijke gegevens (95%), en 83% zou ook effectief zijn/haar privacy instellingen aanpassen.
- Daarnaast zouden ze de meesten de persoon voortaan negeren (90%) en blokkeren (86%).
- Opvallend veel jongeren (83%) hopen echter dat de kwestie vanzelf overwaait en dat het probleem zichzelf oplost.
- Jongeren zijn meer geneigd om erover te praten met vrienden (83%) dan met hun ouders (68%), en 78% zou overwegen om een volgende keer een vriend(in) mee te nemen naar de afspraak. Een minderheid (27%) zou de stap zetten naar online hulp.
- Eén op vier (25%) denkt erover om wraak te nemen op de persoon.

Volwassenen zien vaak risico's in afspreken met onbekende mensen, maar voor jongeren is dit eerder een opportuniteit om hun sociale netwerk uit te bereiden. De meeste jongeren zijn positief over hun ontmoetingen met nieuwe mensen, al neemt een deel ook een eerder neutrale houding aan. Belangrijk is dat de jongeren realistische verwachten leren hebben van zo'n ontmoeting. In de meeste gevallen is het internet een hulpmiddel om in contact te komen met vrienden-van-vrienden. Toch zetten ook best wat jongeren de stap om contact te leggen met totaal onbekenden, vooral in het TSO en BSO zijn leerlingen daarin geïnteresseerd. BSO-leerlingen krijgen vaker te maken met onaangename ontmoetingen, maar als het tegenvalt trekken ze zich dit minder sterk aan en zetten ze zich er sneller over heen. Na een tegenvallende ontmoeting hebben jongeren de reflex om voorzichtiger te zijn met hun persoonlijke gegevens, en gaan ze in de meeste gevallen over tot negeren en blokkeren van de contactpersoon.

Sexting

Onder 'sexting' verstaan we het naar elkaar sturen van seksueel getinte berichten of beelden. In de vragenlijst werd dit toegelicht als 'praten over seks, berichten sturen met beelden van naakte mensen, schaars geklede mensen of mensen die seks hebben'. Sexting kan gebeuren via webcam, sociale netwerksites (Facebook), chat of e-mail. **Het gaat hier niet om berichten of beelden die men toevallig tegen komt op een website, maar om inhoud die toegestuurd worden** door (online) contactpersonen.

Omwille van het de gevoeligheid van dit thema, werden de vragen over sexting enkel gesteld aan de oudste helft van de leerlingen (tweede, derde en vierde jaar)(N=1024).

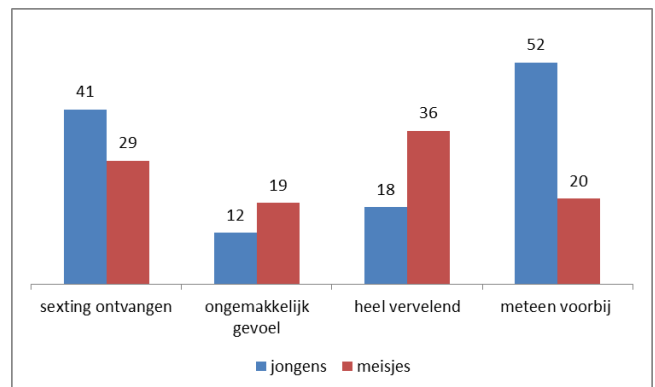
- **35% van deze leerlingen kreeg het afgelopen jaar seksueel getinte berichten toegestuurd.** Nog eens 6%⁷ duidt de optie 'weet niet' aan.

⁷ 6% heeft de optie 'weet niet' aangeduid. Mogelijks gaat het hier om kinderen voor wie deze directe vraag over seksuele berichten nogal intimiderend over komt, of voor wie de definitie van 'sexting' onduidelijk is.

- Als gevraagd wordt of ze seksuele berichten hebben ontvangen waarbij ze zich ongemakkelijk voelden, antwoordt 16% daar 'ja' op. Nog eens 9% weet het niet goed. De groep die 'weet niet' aanduidt, heeft mogelijk een eerder neutraal gevoel bij de seksuele berichten.

Jongens ontvangen vaker sexting berichten, maar de meisjes storen er zich meer aan

Figuur 12: Blootstelling aan en gevoelens bij sexting ((N=1024) (percentages binnen de groep van het 2^e tot 4^e secundair)

- Jongens ontvangen vaker seksueel getinte berichten, maar het zijn de meisjes die er vaker een ongemakkelijk gevoel bij hebben en dit soort berichten aanvoelen als 'heel vervelend'.
- Een eventueel ongemakkelijk gevoel is bij de jongens ook veel vaker meteen weer voorbij, terwijl het bij de meisjes langer blijft hangen.

Sexting neemt sterk toe in het vierde jaar, maar deze oudere leerlingen zetten zich sneller over negatieve sexting-ervaringen heen.

- In het tweede jaar heeft 1 op 4 sexting berichten ontvangen, in het derde jaar is dat 1 op 3, en in het vierde jaar loopt dit op tot de helft van de leerlingen (49%).
- Leerlingen in het tweede, derde en vierde jaar ontvangen gemiddeld even vaak een sexting bericht waarbij ze zich ongemakkelijk voelen. Maar, in bij de leerlingen in het vierde jaar is dit negatieve gevoel minder sterk en gaat het sneller voorbij.

Sexting komt vaker voor in het BSO en TSO

- In het BSO (44%) en TSO (42%) ontvangen leerlingen vaker sexting berichten dan in het ASO (29%).
- Toch is de kans op een negatieve ervaring met sexting in alle studierichtingen even groot. In het BSO lijken de leerlingen zich iets minder sterk te storen aan ongemakkelijke sexting-berichten, maar de verschillen zijn beperkt.

Verwijderen, blokkeren en negeren

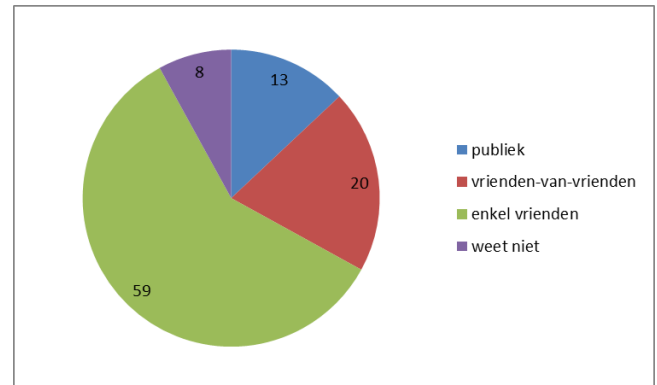
- Na een negatieve ervaring met sexting, zouden bijna alle leerlingen voorzichtiger zijn met hun persoonlijke gegevens (92%), en 80% geeft aan effectief de privacy instellingen te willen aanpassen.
- Als ze te maken krijgen met vervelende sexting-berichten, geeft de grote meerderheid aan deze te verwijderen (92%), de afzender te blokkeren (90%) en deze verder te negeren (89%).
- Heel wat jongeren zijn ook geneigd om de chat, profiel of webcamsessie gewoon weg te klikken (85%).
- Hoewel het lijkt alsof de meeste jongeren de intentie hebben om het probleem aan te pakken, is ook 77% geneigd om gewoon te hopen dat het vanzelf over gaat, en probeert 75% zich er niets van aan te trekken.
- Als ze problemen ervaren met sexting, zijn jongeren veel meer geneigd om erover te gaan praten met vrienden (70%) dan met ouders (48%). Slechts 20% overweegt online hulp te zoeken.

Voor de oudste groep (vierde jaar) is erg actief bezig met sexting, maar ook al in het tweede jaar kreeg 1 op 3 leerlingen met seksueel getinte boodschappen te maken. Voor heel wat leerlingen maakt dit versturen en ontvangen van seksueel getinte berichten deel uit van het ontdekken en experimenteren met seksualiteit, aangezien 3 op 4 aangeeft (nog) geen slechte ervaringen te hebben gehad met sexting. Toch kunnen deze berichten ook (langdurige) gevoelens van onbehagen met zich meebrengen, vooral bij de meisjes.

Persoonlijke informatie – SNS profiel

Aan de bezitters van een sociaal netwerkprofiel (Facebook) werd gevraagd welke personen toegang hebben tot hun profiel, en welke persoonlijke gegevens zij op hun profiel hebben gezet.

Figuur 13: Profielinstellingen bij bezitters van een sociaal netwerkprofiel (N=1664) (percentage binnende de groep die een SNS profiel heeft).

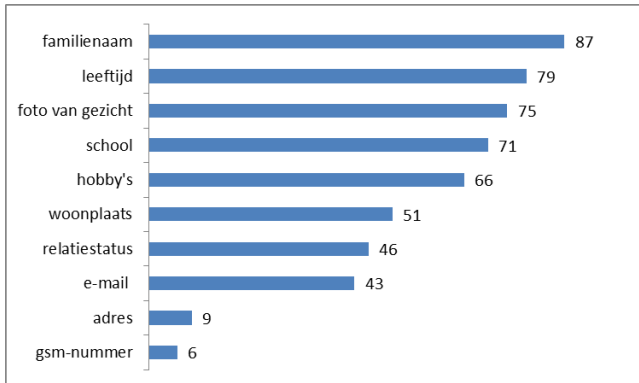
- *iets meer dan de helft van de jongeren zorgt ervoor dat enkel de eigen vrienden toegang hebben tot het profiel.*
- Meisjes gaan vaker hun profiel instellen op 'enkel vrienden' (65%) dan jongens (53%). Jongens zijn meer geneigd om hun profiel volledig openbaar te maken (18% versus 8%).
- Leerlingen uit de tweede graad kiezen vaker voor de instellingen 'vrienden-van-vrienden' (24%), wellicht om hun kansen te verhogen om via-via met nieuwe mensen in contact te komen. *In de lagere school heeft 1 leerling op 6 (15%) geen idee hoe zijn/haar profiel is ingesteld.*
- *BSO-leerlingen kiezen bijna dubbel zo vaak voor een volledig publiek profiel dan leerlingen in het ASO (20% versus 11%).*

Welke informatie staat op het Facebookprofiel?

De helft van de jongeren geeft vijf of meer items vrij op zijn/haar profiel. Meestal gaat het om de familienaam, leeftijd, een herkenbare profielfoto, de school en hobby's/interesses.

Het thuisadres (9%) en gsm-nummer (6%) worden zelden vermeld op het sociale netwerkprofiel.

Figuur 14: Persoonlijke informatie op het sociale netwerkprofiel (N=1704) (percentages binnen de groep die een SNS profiel heeft).

- Jongens zetten meer persoonlijke informatie op hun profiel dan meisjes. Jongens zijn vooral vaker bereid om de meer 'risicovolle' contactinformatie zoals adres (13%) en gsm-nummer (9%) erop te plaatsen.
- Oudere tieners geven ook meer persoonlijke informatie vrij. In de lagere school zetten jongeren gemiddeld minder dan vier items op hun profiel, in de tweede graad stijgt dit tot gemiddeld zes items.
- Enkel als het gaat om het gsm-nummer zijn er geen leeftijdsverschillen; alle leeftijden zijn daarin even voorzichtig.
- Er zijn geen verschillen tussen de studierichtingen als het gaat om het aantal items waarover informatie wordt gegeven op het profiel.
- BSO-leerlingen zijn iets meer geneigd om bepaalde informatie vrij te geven, met name een herkenbare foto, en hun relatiestatus. Omgekeerd zijn ze minder geneigd om hun leeftijd en familienaam te vermelden.

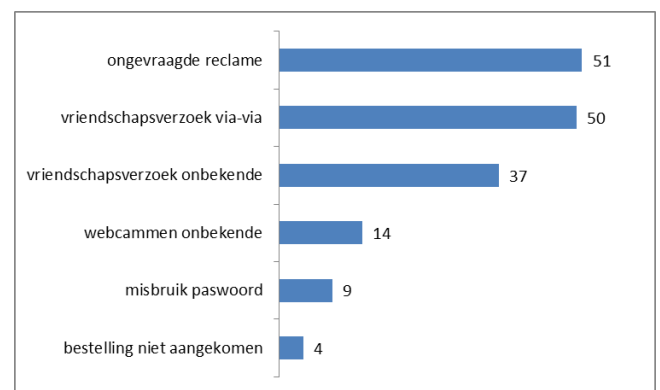
Misbruik van persoonlijke gegevens?

Om zicht te krijgen op het risico dat de jongeren lopen op misbruik van persoonlijke gegevens, werd aan alle leerlingen gevraagd (ook degenen zonder sociaal netwerkprofiel) met welke van onderstaande situaties zij al te maken hebben gehad:

- Een vriendschapsverzoek aanvaarden van een totaal onbekende

- Een vriendschapsverzoek aanvaarden van iemand met gemeenschappelijke vrienden (via-via)
- Webcammen met iemand die men nog niet in het echt gezien heeft
- Iemand anders heeft ingelogd op het profiel zonder toestemming (paswoord misbruiken)
- Iets kopen of bestellen via internet maar dit nooit aankrijgen
- Ongewenste/ongevraagde reclame ontvangen

Figuur 15: Risicogedrag mbt persoonlijke gegevens (percentages) (N=2021)

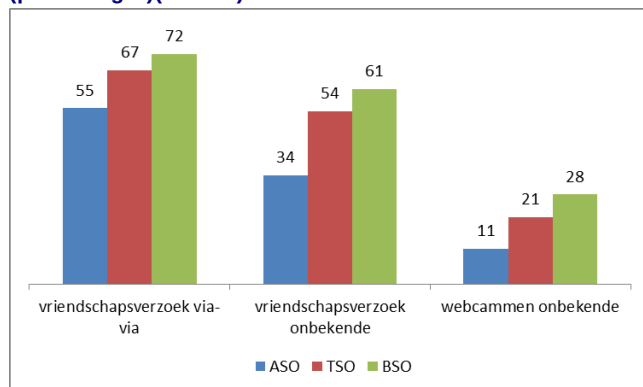

- Ongevraagde reclame (spam) is iets waar de helft van de jongeren mee te maken heeft, wat erop kan wijzen dat ze soms (te) snel contactinformatie geven aan personen of organisaties met commerciële doeleinden. Dit cijfer zegt echter niets over de mate waarin jongeren zich hieraan storen.
- Heel wat jongeren zien geen graten in het aanvaarden van vriendschapsverzoeken van personen die gemeenschappelijke vrienden hebben (via-via), ook al hebben ze die persoon in het echt zelf nog niet ontmoet.** Ook geeft 37% al ooit vriendschapsverzoeken aanvaard te hebben van totaal onbekenden.
- Als het gaat over het (mogelijk) misbruik van het paswoord om in te loggen op het profiel zonder toestemming, zien we dat 9% hier al last van heeft gehad. Nog eens 8% geeft aan dat ze hier geen idee van hebben, mogelijks omdat ze vermoedens hebben maar niet met zekerheid kunnen achterhalen of iemand 'ingebroken' heeft op hun profiel of niet.

Jongens en oudere tieners nemen meer risico's. Leerlingen in het ASO zijn voorzichtiger.

- Jongens stellen iets meer risicogedrag dan meisjes. Het gaat dan meestal om het aanvaarden van vriendschapsverzoeken van totaal onbekenden (41% versus 34%).
- Oudere tieners nemen meer risico's als het gaat over communicatie met personen die ze nog niet in het echt gezien hebben. In de tweede graad heeft 56% al een vriendschapsverzoek aanvaard van een totaal onbekende, en 71% van een vriend-van-vriend. 20% had contact met onbekenden via de webcam.

Figuur 16: Risicogedrag mbt contact met onbekenden (percentages)(N=1408)

Hoe vervelend is misbruik van persoonlijke gegevens?

- **De overgrote meerderheid van de jongeren zou dit behoorlijk (32%) tot heel vervelend (52%) vinden**, en slechts bij 15% zou dit vervelende gevoel meteen voorbij zijn. Toch nemen behoorlijk wat jongeren risico's als het gaat om vrijgeven van persoonlijke informatie.
- Meisjes trekken het zich sterker aan als ze het slachtoffer (zouden) zijn van misbruik van persoonlijke informatie, en het slechte gevoel zou langer blijven hangen.
- Ongeacht in welk jaar ze zitten, de gevoelens die jongeren hebben als het gaat om misbruik van persoonlijke informatie blijven hetzelfde. Ze zetten er zich niet sneller over heen met het ouder worden. Toch nemen de leerlingen in het secundair onderwijs meer risico's.
- Als hun persoonlijke informatie misbruikt zou worden, gaan leerlingen uit het BSO vaker beweren dat ze zich dit niet aantrekken en dat

ze zich er overheen zetten. Leerlingen in het ASO voelen zich er slechter over.

Privacy instellingen aanpassen

- Logischerwijze hebben jongeren de neiging om voorzichter te zijn met hun persoonlijke gegevens na een negatieve ervaring op dit vlak (94%), een 88% overweegt om zijn/haar privacy-instellingen aan te passen.
- De meeste jongeren denken er ook over na om de contactpersoon te blokkeren (88%), deze te negeren (85%), en berichten te wissen (85%).
- Toch hoopt 77% in meerdere of mindere mate dat het probleem ook vanzelf over gaat.
- Zowel vrienden (77%) als ouders (69%) worden geconsulteerd als het gaat om misbruik van persoonlijke informatie. 30% overweegt om online hulp te zoeken.
- De helft van de jongeren zou zich na een negatief voorval toch enigszins schuldig of beschaamd voelen (50%).

Zo goed als alle jongeren zijn er zich van bewust dat ze voorzichtig moeten zijn met persoonlijke contactinformatie zoals het thuisadres en gsm-nummer. Ze gaan dus niet in het wilde weg hun persoonlijke gegevens ten grabbel gooien. Toch zijn er aanwijzingen dat jongeren de (mogelijke) impact van het vrijgeven van persoonlijke gegevens onderschatten. Ze lijken het idee te hebben dat er het risico van delen van persoonlijke informatie met via-via connecties beperkt is. Toch is de reikwijdte van 'vrienden-van-vrienden' soms groter dan men zou denken⁸. Nog steeds 4 op 10 bezitters van een sociaal netwerkprofiel (Facebook) hebben hun profiel niet op 'enkel vrienden' staan, of kennen hun instellingen niet. Vooral in de lagere school is de onwetendheid over de instellingen groot. Jongens, oudere tieners en leerlingen in het BSO en TSO gaan doorgaans iets minder voorzichtig om met hun persoonlijke gegevens. Toch laat dit thema de jongeren niet onberoerd; de meesten zouden het behoorlijk tot heel vervelend vinden als hun persoonlijke informatie misbruikt zou worden.

⁸ Als je zelf 100 Facebook-vrienden hebt, en elke vriend heeft op zijn beurt 50 (niet-gemeenschappelijke) vrienden, kom je al snel aan 5000 mensen die jouw profiel kunnen bekijken als dit ingesteld staat op 'vrienden-van-vrienden'.

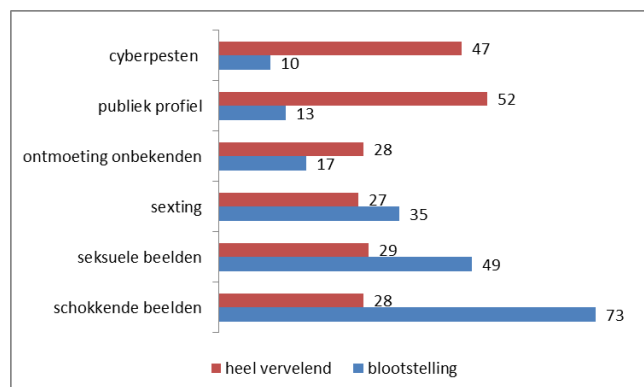
Wat vinden de jongeren zelf met meest vervelend?

Blootstelling aan de zogenaamde inhoudsrisico's zoals schokkende beelden en seksuele beelden komt relatief vaak voor, maar in de meeste gevallen lijkt de negatieve impact hiervan beperkt en zetten de jongeren zich er vrij makkelijk over heen. Het gaat hier doorgaans om inhouden gericht op een grote massa, niet op iemand persoonlijk. Ongeveer 28% geeft aan dit toch 'heel vervelend' te vinden, meestal gaat het hier om kinderen in de lagere school en meisjes.

Jongeren zijn het sterkst aangedaan door cyberpesten en misbruik van persoonlijke gegevens; ongeveer de helft geeft aan dit heel vervelend te vinden. Het negatieve gevoel is hier wellicht sterker aanwezig omdat het hier om heel persoonlijke acties of aanvallen kan gaan die nefast kunnen zijn voor het zelfbeeld en emotioneel welbevinden.

Negatieve ervaringen met sexting en afspraken met onbekenden hangen hier ergens tussenin. Experimenteren met seksualiteit en nieuwe mensen ontmoeten hangen nauw samen met behoeften en verlangens die ontstaan wanneer jongeren in de puberteit komen. Vooral jongeren in de tweede graad zijn hiermee bezig, en het internet biedt hen hiervoor een geschikt platform. Negatieve ervaringen komen zeker voor, maar jongeren beschouwen nieuwe mensen ontmoeten en seksueel getinte berichten uitwisselen via het internet eerder als een opportuniteit dan een risico.

Figuur 17: Blootstelling (ervaring gehad) en iets 'heel vervelend' vinden, per type online risico (percentages)

Welke rol spelen ouders, leerkrachten en vrienden?

Aan de jongeren werd gevraagd om de kwaliteit van de relatie met hun moeder, vader, leerkrachten en vrienden te beoordelen door op een reeks stellingen te antwoorden met 'niet waar', 'een beetje waar' of 'helemaal waar'. Deze stellingen peilen naar de emotionele steun die de jongeren krijgen van hun sociale netwerk, in welke mate ze terecht kunnen bij hun sociale netwerk als ze met een probleem zitten, en of ze het gevoel hebben dat ze er niet alleen voor staan.

De relaties die jongeren hebben met hun ouders, leerkrachten en vrienden hebben onmiskenbaar een invloed op zowel de blootstelling aan online risico's, als de mate waarin ze er een negatief gevoel aan overhouden. De **relatie met de moeder** speelt een grote rol in dit verhaal. Heel opmerkelijk is dat jongeren die een goede relatie hebben met hun moeder minder vaak te maken krijgen met online risico's, maar er zich wel slechter over (zouden) voelen als ze dit (zouden) meemaken. Een goede relatie met de moeder maakt jongeren dus niet meteen meer weerbaar tegen online risico's.

Of jongeren al dan niet veel emotionele steun van hun vader krijgen, heeft weinig of geen effect. Het is vooral de mate van **conflict in de relatie met de vader** die een rol speelt; jongeren die vaak in de clinch liggen met hun vader worden vaker geconfronteerd met online risico's, behalve als het gaat om sexting of een publiek profiel. Ook is er bij deze jongeren sprake van een sterker negatief gevoel na het zien van schokkende beelden en na een tegenvallende ontmoeting met een onbekende. Opmerkelijk is dat een conflicteuze relatie met de vader dan weer samenhangt met minder sterke negatieve gevoelens bij seksuele beelden.

De **relatie met de leerkrachten** vertoont hetzelfde patroon als de relatie met de moeder. Een goede relatie met leerkrachten zorgt ervoor dat jongeren minder geconfronteerd worden met online risico's, behalve voor cyberpesten en een publiek profiel hebben. Toch gaan jongeren die zich op hun gemak voelen bij hun leerkrachten zich slechter voelen als ze te maken (zouden) krijgen met deze risico's.

De **emotionele steun die jongeren van vrienden krijgen** lijkt samen te hangen met de perceptie van de online risico's. Wanneer het gaat om risico's die jongeren als minder vervelend beschouwen (seksuele of schokkende beelden zien en sexting), zullen jongeren die veel steun ervaren bij hun vrienden daar meer mee te maken krijgen. Omgekeerd zullen deze jongeren minder vaak last hebben van cyberpesten en minder vaak een publiek profiel hebben; en de negatieve gevolgen die hiermee samenhangen

worden als meer nadelig ingeschat. Na een tegenvallende ontmoeting, slechte ervaring met sexting of misbruik van persoonlijke gegevens gaan jongeren die zich sterk gesteund voelen door hun vrienden zich dit ook sterker aantrekken.

Eenzaamheid heeft weinig impact op de blootstelling aan online risico's. Jongeren die zich eenzamer voelen hebben vaker te maken met cyberpesten, maar wellicht is het slachtofferschap eerder een gevolg dan een oorzaak van de eenzaamheid.

Jongeren die zich eenzaam voelen, zijn duidelijk minder weerbaar; over de hele lijn hebben ze te maken met meer intense en langdurige negatieve gevoelens wanneer ze met een online risico te maken (zouden) krijgen.

Opvallend is dat jongeren die zich sterk gesteund voelen door hun moeder en hun leerkrachten weliswaar minder vaak geconfronteerd worden met online risico's, maar er niet meer weerbaar voor zijn; ze hebben er meer moeite mee om (eventuele) negatieve ervaringen te verwerken. Een verklaring hiervoor valt te zoeken in leeftijd, achterliggende persoonlijkheidskenmerken en het niveau van digitale vaardigheid. Jongere kinderen, kinderen met een perfectionistische aanleg, meer onzekerheid over zichzelf en zonder gedragsproblemen hebben weliswaar minder vaak met

online risico's te maken, maar ze hebben meer moeite met de verwerking van (eventuele) negatieve ervaringen. Hetzelfde geldt voor kinderen met weinig online ervaring die minder digitaal vaardig zijn. Het zijn nu net die groepen die doorgaans ook een betere relatie hebben met hun moeder en hun leerkrachten.

In de relatie met de vader is het vooral van belang om te kijken of deze conflicteus is of niet. Toch is de rol van de vader minder doorslaggevend, zeker in wat betreft weerbaarheid voor online risico's. Emotionele steun en verbondenheid met leeftijdsgenoten is een goede bescherming tegen cyberpesten en misbruik van persoonlijke gegevens (ovv een publiek profiel). Toch lijken deze jongeren ook iets meer op zoek te zijn naar 'sensatie', en zijn ze meer geneigd om online risico's op te zoeken die ze (doorgaans) als minder risicovol percipiëren (i.e. seksuele beelden, schokkende beelden, sexting). Desondanks zijn jongeren die veel steun ervaren van hun leeftijdsgenoten daarom niet meer weerbaar. Eenzaamheid hangt vooral samen met een lage weerbaarheid tegen online risico's; deze jongeren zijn veel meer vatbaar voor intense en langdurige negatieve gevoelens.

Tabel 1: Invloed van ouders, leerkrachten en vrienden op blootstelling aan online risico's (groen = minder blootstelling, rood = meer blootstelling, blanco = geen invloed) ⁹

	goede relatie met moeder	veel emotionele steun vader	vaak conflicten met vader	goede relatie met leerkrachten	veel emotionele steun vrienden	zich eenzaam voelen
slecht gevoel na pesten						
slecht gevoel na seksuele beelden						
slecht gevoel na schokkende beelden						
slecht gevoel na ontmoeting						
slecht gevoel na sexting						
slecht gevoel na misbruik persoonlijke info						

⁹ Tabel 1: Multivariate logistische regressie-analyse (enter-method), Tabel 2: Multivariate lineaire regressie-analyse (enter-method)

Tabel 2: Invloed van ouders, leerkrachten en vrienden op een slecht gevoel na blootstelling aan online risico's (groen = minder negatief gevoel, rood = meer negatief gevoel, blanco = geen invloed)

	goede relatie met moeder	veel emotionele steun vader	vaak conflicten met vader	goede relatie met leerkrachten	veel emotionele steun vrienden	zich eenzaam voelen
gepest worden						
seksuele beelden zien						
schokkende beelden zien						
ontmoeting met onbekenden						
ervaring met sexting						
publiek profiel hebben						

Tips en aanbevelingen

Online activiteiten en digitale vaardigheden

- **Digitale vaardigheden niet overschatten.** Leerkrachten kunnen ook de nieuwe 'internetgeneratie' nog heel wat mediawijsheid bijbrengen.

Ook al lijken leerlingen op het eerste zicht vlot overweg te kunnen met nieuwe media, dit is vaak oppervlakkige kennis. Dit is zeker het geval voor leerlingen in de lagere school, vooral als het gaat om vaardigheden zoals (privacy)-instellingen aanpassen, ongewenste reclame of personen blokkeren of kritisch omgaan met de aangeboden informatie.

- Zorgen dat de leerlingen weten wat privacy-instellingen zijn. Het is belangrijk dat leerlingen weten hoe ze hun **privacy-instellingen kunnen aanpassen**, en bij wie ze terecht kunnen als ze hierbij hulp nodig hebben. Focus op eerste graad.

Ook in de lagere school is het nodig dit thema te bespreken, waar ook al bijna de helft een sociaal netwerkprofiel heeft. Vooral in de eerste graad is het belangrijk om hier aandacht aan te besteden, kwestie van hen voor te bereiden op de tweede graad, wanneer de jongeren meer actieve gebruikers zijn en ze vaker zelf foto's, filmpjes of muziek posten.

- Meer **aandacht voor digitale vaardigheden in het BSO**, bijvoorbeeld door internetgebruik te integreren in de huistaken en te werken aan e-mail vaardigheden (hoe een e-mail account aanmaken, e-mail bericht opstellen, ongewenste e-mail blokkeren).

Leerlingen in het BSO maken opvallend minder vaak gebruik van het internet voor hun huiswerk. Ook hun ervaringen en vaardigheden met betrekking tot e-mailen is beperkter. Nochtans kan dit belangrijk zijn voor het latere beroepsleven, waarin e-mailen vaak erg courant is.

- Een **schoolblog of klasblog** kan een platform zijn waar de leerlingen in een veilige en gecontroleerde online omgeving kunnen experimenteren met foto's en filmpjes maken, instellingen aanpassen, (kritisch) nadenken over de inhoud van wat er online wordt gezet, reageren op elkaars bijdragen, etc.

Kinderen en jongeren benutten de mogelijkheden van het internet slechts in beperkte mate. Ze richten zich vooral op toepassingen voor entertainment, en het informatieve en creatieve aspect van het internet hinkt wat achterop. Een school- of klasblog kan hen aanmoedigen om ook (onder begeleiding) deze aspecten van het internet te ontdekken. We verwijzen in dit kader ook naar het project I@school.

- **Inzetten op digitale vaardigheden verhoogt de online weerbaarheid.** Aandacht voor mediawijsheid en digitale vaardigheden is van belang, want jongeren die meer vertrouwd zijn met de mogelijkheden van het internet zijn meer weerbaar online.

‘Al doende leert men’: jongeren die een brede waaier aan online activiteiten ontplooiën en meer digitaal vaardig zijn krijgen weliswaar vaker te maken met online risico’s, maar ze kunnen er beter mee omgaan. Het heeft dus niet veel zin om jongeren weg te houden van het internet om hen te beschermen tegen online risico’s, beter is om hen met aangepaste begeleiding de mogelijkheden van het internet te laten ontdekken en stapsgewijs weerbaarheid op te bouwen.

Cyberpesten

- Nadenken over een **anti-cyberpestplan of protocol met de school of scholengroep**. Belangrijk om cyberpesten en ‘klassiek pesten’ (persoonlijk pesten) hierbij niet los te zien van elkaar.

Cyberpesten komt vooral voor in combinatie met persoonlijk pesten, dus een geïntegreerde aanpak is noodzakelijk.

- Leerlingen concrete strategieën aanleren om eventueel pestgedrag te voorkomen of aan te pakken: **iemand blokkeren, privacy-instellingen aanpassen, bewijsmateriaal verzamelen en opslaan, vertrouwenspersoon aanspreken, online hulp zoeken,...**

Niet alle leerlingen zijn even vaardig om deze acties uit te voeren, of ze weten niet welke aanpak het meest aangewezen is. Wanneer leerlingen weten welke concrete acties ze kunnen ondernemen, kan dit het gevoel van machteloosheid bij de slachtoffers tegen gaan.

- Werken aan het inlevingsvermogen van de leerlingen, **empathie stimuleren** en optreden tegen (online) wraakacties.

De leerlingen zijn er zich van bewust dat pestgedrag ernstige gevolgen kan hebben voor het algemeen welbevinden. Toch overweegt 18% in behoorlijke of sterke mate om wraak te nemen als hij/zij gepest wordt. De leerlingen moeten inzien dat (online) wraakacties meestal leiden tot een vicieuze cirkel van pestgedrag.

- Focus op **eerste graad, BSO-leerlingen en meisjes**

Het probleem van cyberpesten manifesteert zich het sterkst in de eerste graad en in het BSO. Ook bij meisjes komt pesten via internet en gsm vaker voor, bovendien heeft dit pestgedrag een grotere impact op hun emotioneel welbevinden van de slachtoffers. Jongens leggen het iets makkelijker naast zich neer.

- Extra aandacht **voor jongeren met gevoelens van onzekerheid en perfectionistische neigingen**

Deze groepen zijn extra kwetsbaar, omdat ze vaker te maken krijgen met cyberpesten en ze minder goed in staat zijn om hiermee om te gaan. Ze trekken zich het pestgedrag het sterkst aan.

Seksuele beelden

- **Lagere school:** leerlingen erop wijzen dat online pornografie bestaat, en dat dit het normaal is dat ze zich ongemakkelijk kunnen voelen bij deze beelden. **Aanmoedigen om erover te praten**, begripvol reageren, en zorgen dat de leerlingen weten waar ze terecht kunnen als ze met iets zitten.

Bij kinderen in de lagere school kunnen seksueel getinte beelden een sterke indruk nalaten en voelen ze er zich sneller ongemakkelijk bij of beschaamd over.

- **Secundair onderwijs:** open communicatieklimaat creëren en omkadering bieden om **beelden op kritische wijze te interpreteren**. Voldoende aandacht hebben verschillen in gevoelens en reacties tussen jongens en meisjes.

De leerlingen zijn minder snel gechoqueerd door pornografisch materiaal, maar omkadering om deze beelden kritisch te bespreken en beoordelen is noodzakelijk. Deze beelden stroken immers vaak niet met de realiteit,

wat uitnodigt om discussie aan te gaan met de leerlingen. Meisjes storen zich vaker aan seksuele beelden, dus een kader bieden waarin zij hun bedenkingen en ongenoegen kunnen uiten is raadzaam.

- Concrete strategieën aanleren om **beelden te verwijderen, afzenders te blokkeren en (indien nodig) te rapporteren**.

Deze strategieën helpen de leerlingen om op een efficiënte manier komaf te maken met ongewenste beelden. Zeker in de lagere school beschikken kinderen vaak (nog) niet over deze vaardigheden.

- Extra aandacht voor **perfectionistische kinderen en jongeren die zich onzeker voelen over zichzelf**.

Jongeren met gedragsproblemen hebben vaker te maken met seksueel getinte beelden. Toch zijn het vooral degenen die zich meer onzeker voelen en meer perfectionistisch zijn die zich meer storen aan deze beelden en er minder goed mee om kunnen gaan.

Schokkende beelden

- **Lagere school:** leerlingen erop wijzen dat ze op het internet op schokkende beelden kunnen stoten, dat het normaal is dat ze zich hierdoor gechoqueerd kunnen voelen en dat zulke beelden soms lang kunnen blijven hangen. Zorg dat de leerlingen zich **niet geremd voelen om erover te praten**, ook al voelen ze zich er ongemakkelijk bij.

Ook in de lagere school komen al relatief veel kinderen (onbedoeld) met mogelijk choquerende inhoud in contact. Gruwelijke of gewelddadige beelden kunnen een sterke indruk nalaten bij kinderen in de lagere school, dus belangrijk is dat ze het gevoel hebben dat ze erover kunnen praten met iemand.

- **Secundair onderwijs:** open communicatieklimaat creëren en de leerlingen aanmoedigen om **kritisch na te denken over deze inhoud**. Bij meisjes vooral focussen op inhoud/beelden van anorexia, zelfmoord en haatboodschappen. Bij jongens vooral focussen op geweld en drugs. Zorg dat de **leerlingen weten waar ze betrouwbare informatie kunnen vinden** over thema's zoals drugs, zelfmoord, anorexia, etc.

De meeste jongeren komen met potentieel schokkende inhoud in contact, dus erover praten is zinvol. Het is belangrijk dat de leerlingen inzien dat schokkende beelden vaak extremen zijn, en dat er ook andere mogelijkheden of uitwegen zijn.

- Concrete strategieën aanleren om inhoud te **verwijderen, afzenders te blokkeren, en (indien nodig) te rapporteren**.

Deze strategieën helpen de leerlingen om op een efficiënte manier komaf te maken met ongewenste beelden. Zeker in de lagere school beschikken kinderen vaak (nog) niet over deze vaardigheden.

- Extra aandacht voor **jongeren met weinig zelfvertrouwen en gedragsproblemen**.

Deze jongeren zijn het meest kwetsbaar omdat ze vaker te geconfronteerd worden met schokkende beelden, maar meer moeite hebben om er overheen te geraken. Deze beelden laten bij hen sterkere en meer langdurige negatieve indrukken en gevoelens na.

Nieuwe mensen leren kennen

- **Leerlingen geen angst aanjagen**, maar open communiceren. Leerlingen aanmoedigen om kritisch te zijn, en na te denken over **realistische verwachtingen** bij contacten en ontmoetingen met nieuwe mensen.

In de lagere school kan men nog opteren voor een ontradende aanpak, maar schrikwekkende verhalen ophangen heeft geen zin. Zeker in het secundair onderwijs komen leerlingen er snel achter dat dit niet overeen komt met de realiteit, aangezien de meeste contacten en ontmoetingen een positieve ervaring oplevert. Het internet is voor jongeren (zeker in de tweede graad) nu eenmaal een geschikt platform om nieuwe mensen te leren kennen, dus het is weinig zinvol om deze realiteit te ontkennen. Toch is het belangrijk dat ze kritisch leren zijn en realistische verwachtingen hebben bij een eventuele ontmoeting.

- Samen met de leerlingen **nadenken en discussiëren over risico's** die samenhangen met zowel via-via contacten (vrienden-van-vrienden) als contacten met totaal onbekenden.

De meeste jongeren hebben vooral interesse in via-via contacten. Het is niet aangewezen om dit zonder meer af te keuren, maar de jongeren de denkoefening te laten maken dat dit vaak een grotere groep is dan ze op het eerste zicht zouden denken. Wat betreft totaal onbekenden kan er bij jongeren kinderen nog een verbod worden uitgesproken. Bij oudere tieners is het meer zinvol om hen te stimuleren om na te denken over mogelijke risico's bij dergelijke ontmoeting te beperken.

- Aandacht voor zowel **preventieve strategieën** (iemand meenemen naar de afspraak, afspreken op een publieke plaats, een volwassene op de hoogte brengen, niet te snel iemand vertrouwen, niet te snel willen afspreken,...) als **curatieve strategieën**, en uitleggen wat een jongere kan doen als de afspraak een negatieve ervaring was (persoon blokkeren, rapporteren aan zorgverlener of politie, ...).

Nieuwe mensen leren kennen kan een leuke en interessante ervaring zijn, maar jongeren moeten bepaalde regels in acht nemen om risico's in te perken. Deze zogenaamde preventieve strategieën zijn erop gericht om jongeren meer weerbaar en minder kwetsbaar te maken. Ook moeten ze weten waar ze terecht kunnen als er toch problemen van komen.

- Focus op leerlingen in het **BSO en TSO**. Extra aandacht is nodig voor **kwetsbare jongeren** die zich 'in het echte leven' uitgesloten voelen of introvert zijn, en een sterkere behoefte hebben aan aandacht en bevestiging.

In het BSO en TSO gaan jongeren vaker over tot een ontmoeting met iemand die ze via internet hebben leren kennen, ook spreken ze vaker af met totaal onbekenden. Zeker als het gaat om jongeren met een laag zelfbeeld is extra oplettendheid aangewezen. Zij hebben de neiging om sneller mensen te vertrouwen en intieme informatie met hen te delen, zodat ze zich (onbewust) meer kwetsbaar opstellen.

- Extra aandacht voor **jongeren met gedragsproblemen, weinig zelfvertrouwen en neiging tot perfectionisme**.

Jongeren die zich onzeker voelen en perfectionistisch van aard zijn, gaan vaker op zoek naar online contact en ontmoetingen met onbekenden. Maar, als de ontmoeting tegen valt voelen zij zich daar slechter over, en gaan ze zich daar minder snel over heen zetten. Ook jongeren met gedragsproblemen leggen veel sneller contacten (online en offline) met onbekenden, wat gezien hun persoonlijkheid sneller problemen kan opleveren.

Sexting

- Aandacht hebben voor de **verschillen tussen jongens en meisjes**.

Meisjes houden vaker een slecht gevoel over aan sexting. Het is belangrijk dat meisjes hun eigen grenzen leren stellen, en dat de jongens deze grenzen trachten aan te voelen en te respecteren. Voldoende zelfvertrouwen is daarom voor de meisjes van belang om zich weerbaar op te stellen.

- Lagere school: weten dat sexting bestaat, maar benadrukken dat dit vooral behoort tot de **leefwereld van oudere tieners**.

De leerlingen zijn (meestal) nog niet aanbeland in de fase van de seksuele ontwikkeling, dus de kans dat sexting in dat geval gebeurt zonder wederzijdse toestemming is reëel. Als er signalen worden opgevangen van (negatieve) ervaringen met sexting, is aangewezen om de leerling daarover aan te spreken.

- Secundair onderwijs: omkadering bieden, met **nadruk op aandacht en respect voor elkaars grenzen**.

Het is niet abnormaal dat jongeren in hun puberteit gaan experimenteren met seksueel getinte berichten naar elkaar sturen. Sexting volledig afkeuren is daarom weinig zinvol. Het is belangrijk dat jongeren zich ervan bewust zijn dat ze elkaar grenzen moeten respecteren. Daar waar sexting onderling (tussen jongeren) deel kan uitmaken van het normale ontwikkelingsproces, is dit voor sexting met een volwassene een andere zaak. Als er signalen worden opgevangen van sexting met volwassenen, is het aangewezen de leerling daarover aan te spreken.

- Strategieën aanleren voor als het mis gaat (**blokkeren, rapporteren, verwijderen, vertrouwenspersoon aanspreken, ...**)

Het is zinvol om jongeren te wijzen op voorbeelden en situaties (bijvoorbeeld uit de media) waarin het voor de betrokkenen mis is gegaan. Jongeren moeten leren inschatten wanneer iets uit de hand kan lopen en welke risico's eraan verbonden zijn. Als het dan toch mis gaat, is het belangrijk dat ze weten waar ze terecht kunnen met hun verhaal, en wat ze concreet kunnen doen om de schade te beperken (blokkeren, rapporteren, etc).

- Extra aandacht voor **jongeren met gedragsproblemen en jongeren met een grote drang naar nieuwe ervaringen.**

Jongeren die de neiging hebben om voortdurend op zoek te zijn naar nieuwe ervaringen en uitdagingen, belanden vaker in een situatie met sexting. Het probleem is dat zij na een (eventuele) negatieve ervaring met sexting ook meer moeite hebben om hier over heen te geraken. Hetzelfde geldt voor jongen met gedragsproblemen.

Sociale netwerksites en persoonlijke informatie

- De leerlingen aanmoedigen om hun **profiel in te stellen op 'enkel vrienden'**. Ook de instelling 'vrienden-van-vrienden' is te ontraden.

Ook de lagere school (47% heeft een profiel) is het zinvol om de instellingen van Facebook ter sprake te brengen. Het is belangrijk om onwetendheid bij de leerlingen te vermijden. In de tweede graad is de instelling 'vrienden-van-vrienden' populair, maar ook dit valt te ontraden omdat dit een veel ruimer publiek is dan de leerlingen op het eerste zicht denken.

- Blijvende sensibilisering mbt contactinformatie** die best niet gedeeld wordt op een profiel, zoals adres en telefoonnummer.

Ook al zijn de meeste jongeren niet geneigd om deze contactinformatie op hun profiel te zetten, blijvende sensibilisering is niet overbodig. Zeker bij jongens, die iets sneller geneigd zijn om persoonlijke informatie op hun profiel te zetten. Ook opletten met andere (gedetailleerde) informatie is aangewezen.

- Sensibilisering mbt aanvaarden van vriendschapsverzoeken. Inzicht verwerven in mogelijkheden van sociale netwerksites om bepaalde **informatie enkel te delen met een beperkte groep 'vrienden'**.

Jongeren zijn snel geneigd om iemand als 'vriend' te voegen. Het is aangewezen met hen de discussie aan te gaan over de criteria waaraan iemand moet voldoen om 'vriend' te worden, en wat deze 'vriendschap' dan precies inhoudt. Sociale netwerksites bieden mogelijkheden om contactpersonen in te delen in kringen, cirkels of groepen. Het is aangewezen dat jongeren weten hoe ze dit kunnen instellen, en dat ze er zich van bewust zijn dat bepaalde informatie niet met alle 'vrienden' gedeeld moet worden.

- Strategieën aanleren om misbruik van persoonlijke informatie tegen te gaan: **veilig wachtwoord kiezen, wachtwoord nooit doorgeven, altijd uitloggen als je van de computer weg gaat, spamfilter installeren, knoppen voor rapporteren van misbruik leren kennen, ...**

Aandacht hebben voor zowel preventieve als curatieve strategieën. Ook voorzichtigheid met delen van persoonlijke informatie met personen of organisaties met commerciële doeleinden is aangewezen.

- Link leggen met cyberpesten**

Jongeren die veel persoonlijke informatie delen met een groot publiek, stellen zich indirect meer kwetsbaar op voor cyberpesten. Alle informatie die publiek toegankelijk is, kan immers tegen de persoon gebruikt worden in een conflictsituatie.

- Extra aandacht voor **jongeren met gedragsproblemen en jongeren met een grote drang naar nieuwe ervaringen.**

Jongeren die van nature erg nieuwsgierig zijn en voortdurend op zoek gaan naar nieuwe ontdekkingen, zetten hun profiel vaker op publiek. Toch zouden ze in geval van misbruik van persoonlijke informatie meer moeite

hebben om hiermee om te gaan. Ook jongeren met gedragsproblemen zijn meer geneigd om een publiek profiel te hebben, maar zijn daarom niet meer weerbaar voor misbruik van hun persoonlijke informatie.

Meer weten?

Analyse van de Belgische data van het EU Kids Online onderzoek (boek)

- d'Haenens, L. & Vandoninck, S. (reds.) (2012). *Kids Online. Kansen en risico's van jongeren en kinderen op het internet*. Gent: Academia Press.

Vervolg?

- Meer diepgaande analyses van deze dataset, met meer aandacht voor de relaties tussen persoonlijkheidskenmerken, online weerbaarheid en coping strategieën.
- EU Kids Online III: kwalitatief en landenvergelijkend onderzoek aan de hand van interviews en focusgroepen in een tiental Europese landen. Focus op percepties van online risico's. Eerste resultaten voorzien in januari 2014.
- Kwalitatief en participatief panel-onderzoek met drie klassen uit secundair onderwijs (1^e jaar A-stroom, 1^e jaar B-stroom, BuSO type 3). Focus op percepties van online risico's. Inzichten in de rol van de school, leerkrachten en klasdynamiek. Eerste resultaten voorzien in voorjaar 2014.
- Vervolgsurvey bij +/- 1200 Vlaamse jongeren (10-16 jaar), met focus op gepercipieerde mediëring van het internetgebruik door ouders, leerkrachten en leeftijdsgenoten. Survey wordt afgenomen in voorjaar 2014, eerste resultaten voorzien eind 2014.